

80 let Janeza Dolenca

Na svet je prijel 5. septembra 1926 v Četeni Ravni, pod Starim Vrhom nad Poljansko dolino, na domačiji pri Tavčarju, od koder je izviril rod imenitnega slovenskega pisatelja, Ivana Tavčarja. »Uka žeja« ga je po treh letih osnovnega šolanja v domačih Javorjah že desetletnega »speljala« zdoma, najprej v Gorenjo vas in nato na gimnazijo v Kranj. Že kot 14-letni dijak je med počitnicami poleti 1940 po pripovedovanju domačih zapisal 8 povedk. Po zgledih v *Vrtcu*, na katerega je bil tedaj že dve leti naročen, jih je literarno predelal in eno od njih poslal omenjenemu mladinskemu listu, vendar ni bila objavljena. Kljub temu je v božičnih počitnicah v nov zvezek prepisal tri povedke in jim dodal barvne ilustracije.

Z drugo svetovno vojno so Nemci kranjsko gimnazijo spremenili v nemško učiteljsko, kamor so pripeljali s seboj nemške dijake. Janez Dolenc je v tem času ostal dve leti doma in pomagal kmetovati. »Sosedova mati Ana Zupanc je bila živ leksikon za stare pesmi, povedke in šege.« Obiskoval jo je in pridno zapisoval, npr. o lanu in izdelavi platna. Da bi se izognil mobilizaciji v nemško vojsko, v kateri je padel njegov brat Tonček, se je jeseni leta 1944 odšel vpisat v gimnazijo v Celovec. Tam je bilo nekaj slovenskih dijakov povezanih z OF. Pridružil se jim je, toda že 17. januarja 1945 sta prišla dva gestapovca s psom in ga odpeljala v ječo. Sredi marca so ga s transportom odpeljali v Dachau. K sreči so ga že 29. aprila 1945 osvobodili ameriški vojaki. 8. junija 1945 je bil spet doma, vendar zaradi hudega vnetja rebrne mrene zelo oslabil, da ni mogel takoj nadaljevati šolanje.

Dobro leto je ob skrbni mamini negi prebil doma in ta čas izkoristil za sistematično zbiranje etnološkega in folklornega gradiva, kar je dokumentiral do dne natančno. Gradivo o šegah sta s pridom uporabila v svojih knjigah Vinko Möderndorfer (Prazniki, 1948) in Niko Kuret (Praznično leto Slovencev I-IV, 1965-1970). Povedke iz tega časa iz njegove rojstne fare so zagledale beli dan v knjigi z naslovom *Kres na Grebljici* (Glasovi 22, Ljubljana 2000). Sosednji dolini na drugi strani Starega Vrha se je oddolžil z zbirko pravljic, ki jih je zbral Martin Tušek iz Martinj Vrha.

Jeseni leta 1947 je na kranjski gimnaziji naredil privatni izpit za 5. razred gimnazije, nato pa se odpeljal v Ljubljano, si našel stanovanje v Trnovem in se vpisal v 6. razred gimnazije v Vegovi ulici. »Zbrano slovstveno folkloro sem prepisoval na čisto. V antikvariatu Dolžan sem

opazil kompletne Štrekljevo zbirko, 16 v modro platno vezanih knjig. Skoraj od ust sem si pritrgal denar, da sem postal lastnik te zbirke.«

Jeseni 1950 se je Janez Dolenc vpisal na ljubljansko univerzo. Poleg slovenščine mu ni bilo mogoče vpisati še etnologije, zato si je poiskal vso ustrezno literaturo in jo študiral sam. V tretjem semestru je za študentsko Prešernovo nagrado pripravil nalogo *Pripovedno blago severnega poljanskega narečja* in jo dobil leta 1952. Poleti se je že vključil v *ekipo Borisa Orla*, ki je tisto leto s sodelavci iz Slovenskega etnografskega muzeja raziskoval področje Šentjerneja na Dolenjskem.

Leta 1956 je diplomiral na Oddelku za slovanske jezike in književnosti Filozofske fakultete v Ljubljani z nalogo o svojem tako rekoč rojaku Antonu Žaklju-Rodoljubu Ledinskem. Zato je Janezu Dolencu pripadla čast, da je bil slavnostni govornik, ko smo pred leti ob velikem razumevanju župnika, prav tako njunega rojaka Lojzeta Oblaka temu trpečemu pesniku v Velikem Trnu nad Krškimi na vzhodni steni tamkajšnje cerkve odkrili spominsko ploščo.

Po njegovem končanem študiju sta si Janeza Dolenca za svojega sodelavca obetala Ivan Grafenauer in Milko Matičetov na Inštitutu za slovensko narodopisje SAZU v Ljubljani. Vendar predsedstvo SAZU v osebi gosposkega Josipa Vidmarja ni bilo za to: ali zaradi zadržanosti do omenjenega inštituta ali zaradi Janezove vere.

Jeseni leta 1957 je Janez Dolenc postal profesor slovenščine na učiteljski in pozneje gimnaziji v Tolminu. Ni zakopal svojega talenta. Njegova doslednost v zastavljeni smeri se vidi iz tega, da je za strokovni izpit leta 1961 napisal obsežno razpravo *Pouk ljudskega slovstva na učiteljski in gimnaziji*.

Pedagoška zaposlitev mu res ni dopuščala v prvi vrsti raziskovalnega dela, je pa v tridesetih letih (1957 – 1987) privzgojil spoštljivo naklonjenost do slovenske etnološke in posebej slovstvene folklorne dediščine številnim generacijam učiteljev in učiteljic, dijakov in dijakinj tolminskega učiteljskega in nato gimnazije. Hkrati je v desetletju 1979 – 1989 kot višji predavatelj imel v Novi Gorici metodiko slovenskega jezika in mladinsko književnost v enoti ljubljanske Pedagoške akademije. S pomočjo mladega rodu se je v čez petdeset skrbno urejenih mapah nabralo najrazličnejše etnološko in folklorno gradivo. Tako je malo za šalo malo za res v Glasniku Slovenskega etnološkega društva leta 1989 pisal o Inštitutu Janeza Dolenca v Tolminu (G SED 29, 1989, 176). Gradivo iz Goriškega od Brd do Vipave je že izročil Pokrajinskemu arhivu v Novi Gorici, medtem ko s Tolminskega, Cerkljanskega in Idrije še hrani sam. Iz tega gradiva so leta 1989 pri Mladinski knjigi v Ljubljani izšle *Tolminske pravljice* in leta 1992 v knjigi *Zlati Bogatin* (Glasovi 4) izbrane povedke s Tolminskega.

Zdaj je že jasno, zakaj slavista, urednika, deloma etnologa in predvsem slovstvenega folklorista Janeza Dolenca Primorci in zlasti Tolminci štejejo za svojega, saj se je med poštenimi in dobrimi ljudmi dodobra ukoreninil. Čeprav Polonca Kavčič, ki je napisala o njem diplomsko nalogo ugotavlja, da Janez Dolenc skuša na vseh področjih raziskovanja obdržati ravnovesje med rodno Poljansko dolino in Tolminsko, ki mu je dajala kruh.

Kot slavist se posveča zlasti primorskim književnikom. Napisal je dvojce poljudnih književnih monografij: o Simonu Gregorčiču je izšla leta 1989 in o Francetu Bevku leta 1990, strokovne članke o folklornih sestavinah v delih Franceta Bevka, Jože Lovrenčiča in Ivana Preglja. Zato ni nenavadno, da mu je uredništvo Zbranih del slovenskih pesnikov in pisateljev zaupalo urejanje zbranih del Ivana Preglja.

Kljub temu da se je s svojimi članki o kulturnih dogodkih na Tolminskem v javnosti stal-

no oglašal že prej in se izkazal tudi kot urednik *Tolminskih zbornikov*, skuša svoje prvotno zamišljeno strokovno poslanstvo izpolniti po upokojitvi, saj je po njej našel v slovstveni folkloristiki in etnologiji ustvarjalno torišče svojega življenja. Kot avtorja ga srečujemo v znanstvenih, strokovnih (npr. *Jezik in slovstvo*, *Loški razgledi*, *Primorska srečanja*, *Slovstvena folkloristika*, *Traditiones*) in poljudnih publikacijah (prim. *Planinski vestnik*).

Njegova bibliografija od leta 1948 do 2005 obsega krepko nad tristo strokovnih člankov in razprav, od katerih jih je z etnološko in folkloristično tematiko ena tretjina in vsebujejo etnološke teme iz Poljanske doline (o pastirjevanju, košnji in drugih kmečkih opravilih, koparjenju), Tolminskega (o šegah in vražah na Tolminskih Ravnah, božičnih navadah in novoletnih šegah in verovanju, bali, kresovanju, materialni kulturi v vasi Volče) in Goriškega (o kolinah, božično-novoletnem čoku itn.), o literarjenju (Pustotnik, Lojze Hafner, Julka Fortuna, Anica Gartner), folkloristične članke z gradivom in komentarji.

Poleg tega ne gre prezreti Dolenčevega prispevka k raziskovanju tolminskega punta. Posebno pomembno je, da je v arhivu na Dunaju odkril koncept poročila cesarju Karlu z imeni 11 voditeljev tolminskega punta in načinu njihove usmrtnice 23. 4. 1714.

Dolenčeva bibliografija zajema tudi njegovo lastno leposlovno ustvarjanje s planinsko, puntarsko, vojno in potresno tematiko.

V zadnjih letih je profesor Janez Dolenc v Loških razgledih postopno sistematično objavljaj studiozne razprave o življenju in delu svojega rojaka in davnega sosesa Gregorja Kreka, prvega profesorja slovanske filologije na Univerzi v Gradcu, ki se je poglobljeno ukvarjal z vprašanji slovstvene folklore in slovanske mitologije. Med drugim je izdal prva navodila za znanstveno izdajo slovenskih narodnih pesmi. Dolenc je dal Slavističnemu društvu Slovenije in Inštitutu za slovensko narodopisje pri ZRC SAZU pobudo za simpozij o njem in večina teže za postavitve spomenika v domačem kraju temu zaslužnemu Slovincu, je bila na njegovih ramah.

Simpozij ob stoletnici smrti Gregorja Kreka leta 2005 v Četeni Ravni in današnje slavlje v spomin Karla Štreklja v življenju in delu Janeza Dolenca povezuje dva moža, romantičnega, občutljivega Poljanca in realističnega, tršatega Kraševca. Oba sta vsak s svojim konceptom prva profesionalno utirala pot slovenski slovstveni folkloristiki. Po njuni smrti se je ta proces ustavil za nekaj desetletij. Janez Dolenc ju s svojim prizadevanjem povezuje in s tem v simbolnem smislu dopolnjuje svoje življenjsko poslanstvo.

3. junija 1956 je današnji slavljenec, tedaj še študent, toda študentski Prešernov nagrajenec, na prošnjo svojega profesorja, znamenitega prešernoslovca Antona Slodnjaka, sodeloval na proslavi ob odkritju spominske plošče dr. Karlu Štreklju na njegovi rojstni hiši na Gorjanskem. V imenu študentov je imel kratek govor. Natanko po petdesetih letih mu je na predlog Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU v Ljubljani občina Komen na istem mestu podelila nagrado za svoje življenjsko delo na področju slovstvene folkloristike.